

Westerbork teruggezonden werden – dit waren Joden die zich beroepen hadden op het bezit van de Engelse, Amerikaanse of Hongaarse nationaliteit; het onderzoek van hun papieren werd blijkbaar in het kamp Amersfoort geconcentreerd. De eerste ‘gevangenen van de arbeidsinzet’ werden op 10 juni Amersfoort binnengevoerd: ‘contractbrekers’ (personen die hun werk in Duitsland in de steek gelaten hadden of die, met verlof in Nederland, niet naar dat werk waren teruggekeerd) en ‘weigeraars’ (personen die zich niet ter registratie voor de arbeidsinzet aangemeld hadden dan wel op een ander moment vóór hun vertrek ondergedoken waren). In augustus telde het kamp ca. vierhonderd gevangenen, maar dat aantal steeg tegen het einde van ’43 tot bijna vierduizend, ging daarna weer dalen maar bleef tot in de hongerwinter boven de drieduizend liggen (bij de bevrijding lag het beneden de zeshonderd).

Het is niet mogelijk, de categorieën gevangenen nauwkeurig aan te geven. ‘De mensen’, aldus ir. A. Lely, een illegaal werker die, zoals wij al in hoofdstuk 4 vermeldden, van begin augustus ’43 tot midden mei ’44 in Amersfoort opgesloten was,

‘zaten er voor alles en nog wat: politieken, onderduikers, Jodenbegunstigers en Joden-‘klappers’ (d.w.z. lui die Joods goed hadden verduisterd), zwarte handelaars, Belgen die tabak smokkelden, lui die een radio hadden of naar de Engelse zender luisterden, enz. enz., tot zelfs voor het bezitten van één zilveren rijksdaalder toe.¹ Toch was wel haast twee-derde *Arbeitseinsatz* . . . Ook zaten er wel helemaal voor niets, dat waren de gijzelaars. Ergens was iets gebeurd en dan waren plotseling in zo’n plaats alle mannen van achttien tot vijf-en-twintig met sommige ouderen opgepikt en als gijzelaars naar Amersfoort gestuurd. Die gijzelaars zaten apart in een barak en liepen in hun eigen burgerkleding, voor zes tot acht weken, of langer . . . Toen ik wegging, waren er, geloof ik, pl.m. vijfhonderd.’²

Daarenboven kwamen in de loop van ’43 toch weer enkele tientallen Joden in het kamp terecht, daarnaast ook personen die uit de *Waffen-SS* en het *Nationalsozialistische Kraftfahr-Korps* gedroست waren, en NSB’ers die overtredingen begaan hadden.

Gelijk gezegd: van al die gevangenen werden bijna zeven op de tien op transport gesteld, tot begin september ’44 alleen al ca. twaalfduizend gevan-

¹ De bevolking had in september ’42 al het zilvergeld moeten inleveren; daarbij was van de rijksdaalders meer dan 97% *niet* ingeleverd. ² A. Lely: ‘Herinneringen aan de tijd van 24 juni 1943–15 mei 1944’, p. 76.